

UDZIAŁ KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W „POROZUMIENIU BRATERSKIM” UNIWERSYTETÓW Z TORUNIA I FERRARY W ŚWIEŁLE RAPORTÓW SB

Dnia 14 września 1965 r. papież Paweł VI uroczystie rozpoczął czwartą sesję Soboru Watykańskiego II. Brało w niej udział łącznie 48 przedstawicieli Episkopatu Polski, w tym rezydujący w Rzymie bp Władysław Rubin oraz wyżsi przełożeni zakonni: o. Augustyn Ciesielski (opat cystersów) i o. Jerzy Tomziński (generał paulinów)¹.

W ostatniej sesji Soboru uczestniczył również Prymas Polski, kard. Stefan Wyszyński. Do Rzymu na obrady przybył już rankiem 13 września. Po przywitaniu przez bp. Władysława Rubina, ks. Franciszka Mączyńskiego oraz polskie duchowieństwo i Polonię rzymską udał się do Instytutu Polskiego gdzie o godz. 17.00 przewodniczył w obradach polskich ojców soborowych².

W dzień otwarcia czwartej sesji Soboru, o godz. 9.00, jako członek prezydium soborowego, kard. Wyszyński towarzyszył Ojcu Świętemu w uroczystej procesji rozpoczynającej obrady, a następnie jako jeden z 26 koncelebransów odprawił z papieżem mszę św. pontyfikalną. Wieczorem, o godz. 18.00 z kolei wraz z arcybiskupami: Karolem Wojtyłą, Antonim Baraniakiem i Bolesławem Kominkiem przybył na uroczystą procesję pokutną z kościoła pw. Relikwii Krzyża Pańskiego do Bazyliki Świętego Jana na Lateranie³.

Ze względu na przypadające na początku listopada uroczystości Wszystkich Świętych, Dzień Zaduszny oraz związane z tym wyjazdy Ojców Soboru do swych diecezji, zarządono przerwę w pracach Soboru

¹ Z. C z a j k o w s k i, *Ostatnia sesja Vaticanum II*, Warszawa 1966, s. 22-23; B. B e j - z e, *Kronika Soboru Watykańskiego II*, Częstochowa 2000, s. 65, 94-97.

² M. P. R o m a n i u k, *Życie, twórczość i postęga Prymasa Tysiąclecia*, T. 2: 1956-1965, Warszawa 1996, s. 793.

³ Ibidem, s. 793-794.

ru od 29 października do 9 listopada. Podczas tego ponad dziesięciodniowego czasu wolnego część z polskich biskupów wyjechała z Rzymu na południe Włoch, część zaś odwiedziła groby polskich żołnierzy w Bolonii, Loretto, Casamassima i Monte Cassino⁴.

Kard. Stefan Wyszyński z kolei wraz z abp. Karolem Wojtyłą, bp. Władysławem Rubinem oraz kilkoma kanonikami i księżmi 31 października przybył do Ferrary. Został on bowiem zaproszony przez władze tamtejszego uniwersytetu na uroczystości zorganizowane z okazji udokumentowania współpracy Uniwersytetu w Ferrarze z toruńskim Uniwersytetem Mikołaja Kopernika⁵. Prymas podczas tych obchodów miał zostać uroczystie przywitany przez kompanię honorową wojska, Senat Uniwersytecki w Ferrarze i delegację z Torunia, wygłosić przemówienie wraz z abp. Karolem Wojtyłą oraz dokonać poświęcenia pamiątkowych tablic z herbami obu uczelni⁶.

Przypomnijmy, że kontakty między Uniwersytetem Mikołaja Kopernika a Uniwersytetem w Ferrarze rozpoczęły się już w 1962 r.⁷. Od tego czasu władze obu uczelni zaczęły ze sobą korespondować i utrzymywać coraz bliższe stosunki. Przyczyną tych więzi była łącząca obie uczelnie osoba Mikołaja Kopernika. W Ferrarze bowiem, w 1503 r. obronił on doktorat z prawa kanonicznego, Uniwersytet w Toruniu zaś nosił jego imię. Więzy między uczelniami coraz bardziej się zacieśniały. I tak, już 4 marca 1963 r. ówczesny rektor UMK, prof. Antoni Swinarski, udał się z wizytą do Ferrary z okazji inauguracji tamtejszej nowej siedziby uniwersyteckiej⁸. W tym też roku otrzymał on złoty medal Uniwersytetu w Ferrarze⁹.

W 1964 r. najważniejsza i najstarsza uczelnia w Polsce, Uniwersytet Jagielloński, obchodziła swoje 600-lecie istnienia. Centralne uroczystości odbyły się w Krakowie w dniach 9-13 maja¹⁰. Obecny na uroczysto-

⁴ Z. Czajkowski, op. cit., s. 169-170.

⁵ Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Delegatura w Bydgoszczy (dalej: IPN BY), 060/125, *Informacje przesyłane do [Zastępcy Kom. Woj. MO do Spraw SB w Bydgoszczy z Komendy Miejskiej MO w Toruniu] województwa za okres 1965.01.18-1965.11.19*, k. 72; M.P. Romanuk, op. cit., s. 802.

⁶ IPN BY, 060/125, passim.

⁷ Ibidem, k. 70.

⁸ Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: AUMK), R-30/174, Stosunki z zagranicą 1960/61-1964/65, 1965/66-1966/67, k. 162.

⁹ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1995, s. 659.

¹⁰ U. Perkowska, *Jubileusz Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 246.

ściach rektor Uniwersytetu w Ferrarze, Gioan Battista Dell'Acqua, po ich zakończeniu udał się, po uprzednim zaproszeniu, do Torunia¹¹. Z korespondencji rektora UMK, zachowanych w Archiwum Uniwersyteckim, śmiało można stwierdzić, że wizyta prof. Dell'Acquy w Toruniu w dniach 14-16 maja należała do udanych. Rektor z Ferrary został w grodzie Mikołaja Kopernika przyjęty bardzo serdecznie. Zwiedził miasto, uniwersytet, a nawet popłynął motorówką do Ciechocinka, podziwiając tamtejsze krajobrazy¹². Zorganizowano także z okazji jego wizyty koncert muzyki włoskiej w bydgoskiej filharmonii, który zrobił na gościu wielkie wrażenie¹³. Z listu prof. Swinarskiego do Andrzeja Szwelbe, dyrektora filharmonii, dowiedzieć się możemy, że „wyjeżdżając z Bydgoszczy Rektor Dell'Acqua głęboko wzruszony okazanym mu wyróżnieniem podkreślał, że nie spodziewał się spotkać w Polsce z tak bardzo wysokim poziomem kultury muzycznej”¹⁴. Podczas tej wizyty prof. Dell'Acqua podsunął pomysł, by podpisać „porozumienie braterskie” pomiędzy uczelniami¹⁵. Propozycja ta została zaakceptowana z wielkim entuzjazmem. Warto dodać, że pomysł „zbratania” narodził się już wcześniej. Świadczyć o tym miał list rektora Uniwersytetu w Ferrarze do prof. Bronisława Bilińskiego z polskiego oddziału PAN w Rzymie z 1963 r.¹⁶

Przedmiotem prezentowanych badań będą dwa przenikające się wątki. Pierwszy – wizyta delegacji polskiej w Ferrarze w celu podpisania „porozumienia braterskiego”. Drugi – wizyta na tej uroczystości zaproszonego przez prof. Dell'Acquę kard. Stefana Wyszyńskiego.

W delegaturze bydgoskiego Instytutu Pamięci Narodowej zachowała się teczka o tytule: *Informacje przesyłane do [Zastępcy Kom.[endanta] Woj.[ewódzkiej] MO do Spraw SB w Bydgoszczy z Komendy Miejskiej MO w Toruniu] województwa za okres 1965.01.18-1965.11.19*, a w niej dwa raporty zastępcy komendanta miejskiej i powiatowej MO w Toruniu płk. Zygmunta Grochowskiego¹⁷ skierowane do zastępcy komendanta

¹¹ AUMK, R-30/174, k. 162.

¹² Ibidem, k. 75; *Rewizyta rektora Ferrary w Toruniu*, „Gazeta Toruńska”, 115(1965), s. 1.

¹³ AUMK, R-30/174, k. 73.

¹⁴ Ibidem, k. 74.

¹⁵ Ibidem, k. 162.

¹⁶ IPN BY, 060/125, k. 77.

¹⁷ Zygmunt Grochowski (ur. 7 sierpnia 1925 r.). Pierwszy zastępca komendanta miejskiego i powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Toruniu w okresie od 1 stycznia 1957 do 28 lutego 1969 r. Awans na podpułkownika otrzymał 14 czerwca 1965 r.

wojewódzkiej MO w Bydgoszczy płk. Leona Dąbrowskiego¹⁸ dokładnie z dnia 11 i 19 listopada 1965 r. [zob. Aneks źródłowy]. Meldunki te przedstawiają informacje o pobycie delegacji polskiej w Ferrarze. Zachowały się w nich również szczegółowe dane na temat pobytu na uroczystościach kard. Stefana Wyszyńskiego i przedstawicieli Episkopatu Polski. To właśnie te dokumenty w głównej mierze dostarczyły najważniejszych informacji uwzględnionych w artykule. Tekst uzupełniono wiadomościami zaczerpniętymi ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, z teczki o nazwie: *Sprawozdania roczne Zastępcy Komendanta Pow.[iatowej] MO do Spraw Śl.[użby] Bezp.[ezpieczeństwa] w Toruniu za lata 1964-1965* – dostępnej w aktach bydgoskiej delegatury Instytutu Pamięci Narodowej, a także z ówczesnej toruńskiej prasy.

Wróćmy jednak do tematu właściwego pracy. Jak już wspomniano, podczas wizyty rektora Uniwersytetu w Ferrarze w Toruniu został zaproponowany projekt podpisania „porozumienia braterskiego”. Oficjalne zaproszenie na uroczystości zostało wysłane do Torunia w sierpniu 1965 r.¹⁹. Obchody miały odbyć się 31 października tego samego roku. Początkowo Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego wyraziło zgodę na wyjazd do Ferrary dwuosobowej delegacji. Z czasem jednak, odeszło od tego postanowienia, tłumacząc się brakiem dewiz. Nowo wybrany rektor UMK, prof. Witold Łukasiewicz, telegraficznie poinformował Ferrarę o zaistniałych kłopotach, jednocześnie prosząc o przełożenie uroczystości na wiosnę 1966 r. Szybka interwencja rektora Dell'Acquy w ambasadzie PRL w Rzymie spowodowała, że uroczystość mogła odbyć się bez przekładania terminów²⁰. W skład delegacji z Torunia wejść mieli: prof. A. Swinarski i prof. W. Łukasiewicz²¹.

Były i obecny rektor UMK wyjechali z wizytą do Włoch 29 października 1965 r. Zostali przyjęci na rzymskim lotnisku przez Radcę ds. Kulturalnych Ambasady Polskiej w Rzymie, będącego w zastęp-

Zob. *Twarze Bezpieki 1945-1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim*, pod red. M. S z y m a n i a k a, Bydgoszcz-Gdańsk 2010, s. 255-256.

¹⁸ Leon Dąbrowski (ur. 2 grudnia 1925 r.). Pierwszy zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy w okresie od 15 stycznia 1958 r. do 29 października 1969 r. Awans na pułkownika MO otrzymał 29 czerwca 1963 r. Zob. *Ibidem*, s. 221-222.

¹⁹ IPN BY, 060/125, k. 77.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Współpraca uniwersytetów w Toruniu i Ferrarze*, „Gazeta Toruńska”, 261(1965), s. 1.

stwie za ambasadora PRL²². Wieczorem tego samego dnia przybyli oni do Ferrary. Przywitani zostali na dworcu przez rektora prof. Dell'Acquę, prorektora prof. Gioielli i dwóch innych profesorów²³.

Z raportów ppłk. Zygmunta Grochowskiego dowiadujemy się, że goście z Torunia nie znali do końca szczegółów programu uroczystości. Nie wiedzieli m.in., że na obchody został zaproszony również kard. Stefan Wyszyński z innymi biskupami. Wiadomym było tylko, że zostanie im uroczystie wręczona złota tablica z wizerunkami herbów obu uniwersytetów. W związku z powyższym prof. Dell'Acqua dopiero po przyjeździe gości poinformował ich o obecności kard. Wyszyńskiego i abp. Wojtyły²⁴. Włosi bowiem życzyli sobie by na obchodach brali udział zarówno przedstawiciele świata polskiej nauki jak i Kościoła²⁵.

²² IPN BY, 060/125, k. 70.

²³ Ibidem, k. 71.

²⁴ IPN BY, 060/124, Sprawozdania roczne Zastępcy Komendanta Pow. MO do Spraw Śl. Bezp. w Toruniu za lata 1964-1965, k. 24; IPN BY, 060/125, k. 71, 77-78; Co ciekawe, w „Gazecie Toruńskiej” można znaleźć informację o obecności na uroczystościach w Ferrarze kard. Wyszyńskiego i biskupów polskich, będących wówczas we Włoszech na obradach Soboru Watykańskiego II. Zob. *Współpraca uniwersytetów*, s. 2.

²⁵ IPN BY, 069/1222, k. 22. Warto dodać, że do „porozumienia braterskiego” kard. Wyszyński nawiązywał często w swoich przemówieniach. Pierwszy raz 11 września 1966 r. w trakcie naukowej sesji ekumenicznej w toruńskim kościele św. Janów podczas milenijnych obchodów w diecezji chełmińskiej. Oto kluczowy fragment jego wystąpienia: *Proszę wybaczyć, że przypomnę w tej chwili uroczystość w Ferrarze. W roku ubiegłym, w czasie Soboru Watykańskiego II, miało tam miejsce znane w Toruniu „gemellaggio” między Uniwersytetem w Ferrarze a Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wtedy to właśnie Stolica Święta, zainteresowana w tej uroczystości, na którą przybyło z Torunia dwóch rektorów: Rektor ustępujący i Rektor obejmujący urzędowanie, oczekiwała od Prymasa, że będzie w Ferrarze obecny. Było dla mnie rzeczą niełatwą wyczuć, czy jestem tam gościem pożądanym, czy też nie. Jednakże argumenty, które mi przytoczono, były takie, że pojechałem i byłem przyjęty w Ferrarze na Uniwersytecie tak, jak Włosi umieją przyjmować Polaków. Dano mi wówczas do zrozumienia, że Stolicy Apostolskiej bardzo zależy, aby odnowiona tablica na Uniwersytecie w Ferrarze ku uczczeniu Mikołaja Kopernika – Polaka, spotkała się z Polską współczesną: aby stanęli przed nią ci, którzy w pełni reprezentują dziś Polskę Millenijną, a więc: Kościół i nauka polska. Dlatego przed tą tablicą stanęliśmy właśnie. Całość przemówienia zob. w: Archiwum Instytutu Prymasowskiego w Warszawie, Kazania i przemówienia, 25(1966), k. 93-95. Kolejny raz do tego wydarzenia Prymas odniósł się kilka lat później, 4 marca 1973 r., w Warszawie. Podczas uroczystości św. Kazimierza, patrona jednej z warszawskich parafii, kard. Wyszyński powiedział: *W roku 1965, w czasie Soboru Watykańskiego II byłem zaproszony do Ferrary. Przyjechali tam wówczas przedstawiciele Uniwersytetu Toruńskiego: rektor ustępujący i rektor obejmujący urzędowanie. Odbyła się wielka uroczystość na uni-**

Wiadomość ta wywołała w profesorach z UMK wielką konsternację. Poinformowali oni o zaistniałym problemie przedstawiciele ambasady polskiej w Rzymie: radcę Kuźmińskiego, *attache* Kabata oraz prof. Biłińskiego. Po długich naradach postanowiono wpłynąć tak na organizatorów, aby zminimalizować znaczenie duchownych i nie nadawać wydaniu cech uroczystości kościelnej²⁶.

Rankiem w dniu uroczystości, 31 października, prof. Swinarski udał się z prywatną wizytą do prof. Dell'Acquy w celu ostatecznego ustalenia szczegółów programu. Udało mu się bowiem usunąć z obchodów m.in. uroczyste powitanie kard. Wyszyńskiego, przemówienie abp. Karola Wojtyły oraz przesunąć poświęcenie przez Prymasa pamiątkowych tablic z herbami tak, aby odbyło się to w zaciszu w gabinecie rektora, bez obecności przy tym przedstawicieli z Torunia²⁷.

W tym samym czasie do Ferrary w towarzystwie abp. Ferrary Nataliego Mosconiego²⁸, przybyli kard. Stefan Wyszyński, abp Karol Wojtyła, bp Władysław Rubin oraz kilku kanoników i księży²⁹. Udali się oni do gabinetu rektora Dell'Acquy, w którym gościł również prefekt tamtejszego obszaru administracyjnego. Wtedy to, przed rozpoczęciem oficjalnych uroczystości prof. Dell'Acqua poprosił prof. Swinarskiego, by ten osobiście poinformował Prymasa o zmianach wprowadzonych w programie³⁰.

W jednym z raportów ppłk. Zygmunta Grochowskiego została spisana rozmowa jaką miał tuż przed uroczystością odbyć prof. Swinarski z kard. Wyszyńskim. Oddajmy więc głos raportom:

„Kard. Wyszyński: Czy Panowie Polacy chcą się ze mną przywitać?

Prof. Swinarski: Tak, lecz oczywiście bez całowania w pierścien i przyklękania i dlatego wydawało mi się, że lepiej iż program został tak zmieniony, aby to nie było aktem oficjalnym.

wersytecie w Ferrarze, tak zwanego zbratania z uniwersytetem w Toruniu. [...] W czasie uroczystości, na którą byłem zaproszony, miałem możność wygłosić krótki wykład o Mikołaju Koperniku. Zob. *ibidem*, 42(1973), k. 170.

²⁶ IPN BY, 060/125, k. 71, 78.

²⁷ IPN BY, 060/124, k. 24; IPN BY, 060/125, k. 72, 78.

²⁸ Ks. Natale Mosconi. Urodził się 26 grudnia 1904 r. w miejscowości Soresina w Lombardii we Włoszech. Wyświęcony na kapłana 2 kwietnia 1917 r. W wieku 46 lat został mianowany na urząd biskupa Comacchio w prowincji Ferrara. Na arcybiskupa Ferrary mianowany 5 sierpnia 1954 r. Ze stanowiska zrezygnował 21 kwietnia 1976 r. Zmarł 27 września 1988 r. w wieku 83 lat. Zob. www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmosconi.html, [dostęp: 20 września 2010 r.].

²⁹ IPN BY, 060/125, k. 72.

³⁰ *Ibidem*, k. 72, 78.

K: Dobrze, oczywiście że tak jest lepiej i powitaniu nie należy nadać żadnego ceremoniału.

K: Kto to jest prof. Łukaszewicz, czy to ten historyk i regionalista?

S: Tak.

K: Czy w przemówieniu prof. Łukaszewicza nie będzie żadnych akcentów antyreligijnych?

S: Absolutnie żadnych.

K: Bardzo się z tego cieszę, proszę zapewnić Pana rektora, że w moim wystąpieniu również nie będzie żadnych akcentów politycznych.

S: Czy przewiduje się jeszcze inne wystąpienia?

K: Owszem, przewidzieliśmy jeszcze przemówienie ks. arcybiskupa Wojtyły.

S: Czy nie lepiej byłoby zrezygnować, gdyż uroczystość miałaby zbyt charakter uroczystości religijnej, co mogłoby być fałszywie interpretowane?

K: Dobrze, wobec tego przemówienie ks. arcybiskupa skreślamy, o czym trzeba jednak zawiadomić rektora Dell'Acquę³¹.

Po kwadransie, Prymas udał się do sąsiedniej sali (Sali Senatu), gdzie przywitał się z prof. Łukaszewiczem i członkami polskiej ambasady. W rozmowie z rektorem, zapewnić go miał, że „nie będzie mu swoim przemówieniem robił konkurencji”³². Sam akt poświęcenia tabliczek odbył się, jak wcześniej ustalono, w gabinecie rektora Dell'Acquy. Uczestniczyli w nim duchowni polscy³³.

Po przywitaniu się z członkami Senatu Uniwersyteckiego w Ferrarze, o godz. 10.00 wszyscy przeszli do auli na główne obchody. Wysłuchano na nich przemówień rektora Dell'Acquy oraz wielu depeš z gratulacjami m.in. od Prezydenta Republiki Włoskiej Giuseppe Saragata, Premiera Republiki Włoskiej Aldo Moro oraz tamtejszego Ministra Oświaty³⁴. W depešy Sekretarza Stanu kard. Amleto Giovanni Cicognanigo, przesłanej w imieniu papieża Pawła VI uznano Mikołaja Kopernika za wybitnego Polaka i syna Kościoła³⁵. Prof. Witold Łukaszewicz w przemówieniu nawiązywał do stosunków łączących od stuleci naukę polską i włoską

³¹ Ibidem, k. 78-79. Cytowany tekst został poprawiony pod względem gramatycznym i ortograficznym. Z oryginalną wersją rozmowy zapoznać się można w drugim dokumencie zamieszczonym w aneksie źródłowym.

³² Ibidem, k. 73, 79.

³³ IPN BY, 060/124, k. 24.

³⁴ IPN BY, 060/125, k. 71, 73.

³⁵ IPN BY, 060/124, k. 24.

Zdjęcie z Archiwum UMK, sygn. R-30/174. „Porozumienie braterskie” w Ferrarze, 31 października 1965 r. Od prawej: G.B. Dell’Acqua (rektor Uniwersytetu w Ferrarze), kard. S. Wyszyński (Prymas Polski), prof. W. Łukaszewicz (rektor UMK).

oraz do współpracy obydwu uniwersytetów. Delegacja polska przekazała również włoskim gospodarzom okolicznościowy pergamin, książki i medale³⁶. Następnie zabrał głos kard. Wyszyński. Przemawiając w języku łacińskim nawiązywał do dobrych kontaktów Mikołaja Kopernika z Ferrarą. Informował, że to właśnie w tym mieście wielki astronom na początku swojej kariery naukowej otrzymał tytuł doktora prawa kanonicznego. Wspominał również o wielkim wkładzie Kopernika do nauki światowej. Z raportów ppłk. Zygmunta Grochowskiego wynika, że przemówienie kard. Wyszyńskiego „pozbawione było jakichkolwiek akcentów skierowanych przeciwko PRL”³⁷.

Po przemówieniach rektor Uniwersytetu w Ferrarze uroczystie przekazał rektorowi UMK pamiątkową złotą tablicę na marmurowej płycie z herbami obydwu uniwersytetów z datą 31 października 1965 r. Prof. Łukaszewicz z kolei, po krótkiej rozmowie w języku włoskim,

³⁶ *Współpraca uniwersytetów*, s. 1-2.

³⁷ IPN BY, 060/125, k. 73.

wręczył prof. Dell'Acquie kopię portretu Mikołaja Kopernika przywiezioną z Torunia³⁸. Następnie, wraz z członkami ambasady, udał się do hotelu, aby złożyć kwiaty pod tablicą upamiętniającą pobyt Mikołaja Kopernika na Uniwersytecie w Ferrarze³⁹.

O godz. 13.00 w hotelu „Astoria”, odbył się bankiet. Brali w nim udział przedstawiciele miasta i Uniwersytetu w Ferrarze, delegacja polska i duchowni (razem ok. 100 osób). Podczas obiadu wygłoszono szereg przemówień, a po bankiecie abp Wojtyła zatrzymał się na dłuższą rozmowę z polską delegacją i przedstawicielami polskiej ambasady⁴⁰. Niestety nie wiemy czego dotyczyła rozmowa.

W uroczystym bankiecie niestety nie wziął udziału kard. Wyszyński. Wyjechał on bowiem, z osobami towarzyszącymi do Bolonii, by w tamtejszej katedrze o godz. 15.30 odprawić mszę św. i wygłosić okolicznościowe kazanie. Trzy godziny później zaś, na zaproszenie profesorów i alumnów odwiedził seminarium bolońskie, gdzie w przemówieniu nawiązywał do obchodów milenijnych w Polsce⁴¹.

„Porozumienie braterskie” między Uniwersytetem w Ferrarze a Uniwersytetem Mikołaja Kopernika z 31 października 1965 r. było pierwszą umową podpisaną przez UMK z uczelnią zagraniczną⁴². Od tego momentu coraz prężniej rozwijała się współpraca międzynarodowa UMK⁴³. Porozumienie to stało się impulsem do nawiązania bliższych kontaktów pomiędzy dwoma miastami, a także doprowadziło do podpisania w 1985 r. umowy o współpracy między uczelniami.

Omówione zagadnienie pokazuje, że propaganda antykościelna Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej sięgała również poza granice państwa. Nawet na uroczystościach w odległej Ferrarze, starano się zmniejszyć znaczenie obchodów, by nie przyjmowały one charakteru „impresz religijnych”. Od osób starających się o paszporty wymagano by po powrocie do kraju szczegółowo zdawały relację władzy ludowej z wyjazdu i wydarzeń, w których brały udział.

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Współpraca uniwersytetów*, s. 2.

⁴⁰ IPN BY, 060/125, k. 74.

⁴¹ M.P. Roman i u k, op. cit., s. 802.

⁴² www.umk.pl/uczelnia/jubileusz_60/daty/ [dostęp: 4 września 2010 r.].

⁴³ J. Bełkot, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1945-1985*, Toruń 1986, s. 107.

ANEKS ŹRÓDŁOWY

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej, Delegatura w Bydgoszczy, *Informacje przesyłane do [Zastępcy Kom.[endanta] Woj.[ewódzkiej] MO do Spraw SB w Bydgoszczy z Komendy Miejskiej MO w Toruniu] województwa za okres 1965.01.18-1965.11.19*, sygn. 060/125, k. 70-79. Oba dokumenty sporządzone zostały na kartkach papierowych formatu A4; stan zachowania maszynopisu bardzo dobry.

Dokument nr 1

Toruń, dnia 11 listopada 1965 r.

„Tajne”
EGZ. Nr 2

Do Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO
Służby Bezpieczeństwa
w B y d g o s z c z y

MELDUNEK SPECJALNY

dot. pobytu delegacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w dniach
28 października – 3 listopada 1965 r. w Ferrarze

Na zaproszenie Uniwersytetu w Ferrarze, dla dokonania uroczystego aktu zaprzyjaźnienia tegoż Uniwersytetu z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu – udała się delegacja w osobach:

- rektora uczelni UMK – prof. dr Witolda ŁUKASZEWICZA,
- prof. dr Antoniego SWINARSKIEGO

Kontakty z uczelnią w Ferrarze datują się od 1962 r. Od tego czasu w roku 1964 rektor tej uczelni prof. dr G.B. Dell'Acqua był z wizytą w Toruniu, przy okazji bytności na uroczystościach Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Delegacja Uniwersytetu przyjmowana była w Rzymie na lotniku przez radcę dla spraw kulturalnych ambasady polskiej w Rzymie, który wziął również udział na uroczystościach w Ferrarze, pod nieobecność ambasadora – reprezentując władze polskie.

Delegacja Uniwersytetu z Torunia nie była uprzednie poinformowana dokładnie o szczegółach uroczystości, które miały odbyć się w dniu 31 października br. w Ferrarze.

W dniu 29 października br. delegacja polska /toruńska/ przybyła wieczorem do Ferrary – witana na dworcu przez rektora prof. Dell'Acqua, prorektora prof. Gioelli i dwóch innych profesorów.

W dniu 30 października – rektor Dell'Acqua poinformował przedstawicieli z Torunia, że uroczystości nadano bardzo szeroki zakres.

Z okazji uroczystości zbratania Uniwersytetów w Ferrarze i Toruniu, specjalne telegramy z życzeniami nadesłali:

- prezydent Republiki Włoskiej – Saragat,
- prezes Rady Ministrów – Moro,
- Minister Oświaty.

W imieniu papieża – Pawła VI – kardynał Sekretarz Stanu – Cicognani. Szczególnie znamieny jest telegram papieża Pawła VI, który mówi o Mikołaju Koperniku, jako o wielkim synie [*sic!*] kościoła i Polski.

Uznano to za szczególne znaczenie w sytuacji, kiedy uczeni z NRF wykazują zainteresowanie postacią Mikołaja Kopernika, próbując różnymi sposobami przedstawić go jako Niemca.

Rektor Dell'Acqua poinformował również przedstawicieli Torunia, że spodziewany jest także przyjazd do Ferrary ks. kardynała WYSZYŃSKIEGO, i ks. arcybiskupa WOJTYŁY [*sic!*].

O sytuacji tej przedstawiciele delegacji toruńskiej poinformowali przybyłych z ambasady polskiej radcę Kuźmińskiego i attaché Kabata, oraz prof. Bilińskiego z Oddziału PAN w Rzymie.

Oprócz przygotowań uniwersyteckich w Ferrarze w sposób szczególnie manifestacyjny wystąpił prezydent miasta Ferrary – Sindico, który polecił:

- rozplakatować po mieście odezwy zawiadamiające o przyjeździe polskiej delegacji Uniwersytetu w Toruniu i apelującej o serdeczne przyjęcie przez społeczeństwo miasta, oraz mające wyraz nadziei, że

zbratanie Uniwersytetów poprzedza tylko zbratanie miast o co od dłuższego czasu zabiegają władze miejskie Ferrary.

Po porozumieniu się z przedstawicielami ambasady polskiej ustalono zachowanie się delegacji polskiej w stosunku do ks. kardynała Wyszyńskiego.

Postanowiono wpłynąć na organizatorów, aby uroczystości nie nadawać cech uroczystości kościelnej – wyeliminowano z oficjalnego programu:

- powitanie ks. kardynała Wyszyńskiego przez Senat Uniwersytetu w Ferrarze i delegację Uniwersytetu w Toruniu,
- przesunięcie poświęcenia przez kardynała Wyszyńskiego pamiątkowych plakiet złotych z herbami Uniwersytetu w Toruniu i Uniwersytetu w Ferrarze /z uroczystości oficjalnych o godz. 10-tej/.

W dniu 31 października br. przybył ks. kardynał Wyszyński w towarzystwie ks. arcybiskupa krakowskiego – Wojtyły [*sic!*], ks. biskupa – Rubina i jeszcze jednego biskupa o nieznanym nazwisku – Polaka, którym towarzyszył arcybiskup Ferrary ks. Mosconi. Ks. Kardynałowi Wyszyńskiemu towarzyszyli ponadto dwaj kanonicy i trzech bliżej nierozeznani księża.

Cała grupa skierowała się do gabinetu rektora Dell'Acqua, z którym znajdował się w tym czasie także prefekt tamt. obszaru administracyjnego. Po pewnym czasie rektor Dell'Acqua wprowadził prof. SWINARSKIEGO, który znając osobiście kardynała Wyszyńskiego przywitał się z nim prywatnie, informując go o składzie delegacji polskiej i zmianach, jakie wprowadzono w programie w obopólnym uzgodnieniu [*sic!*].

Po upływie około 15 minut ks. Kardynał Wyszyński z towarzyszącymi mu osobami przeszedł do sąsiedniej Sali, gdzie przywitał się z delegacją polską i członkami ambasady polskiej zatrzymując się na krótkiej rozmowie z nimi.

Po przywitaniu się z członkami Senatu Uniwersytetu Ferrary, wszyscy przeszli do auli, gdzie wysłuchano na stojąco telegramów: prezydenta Republiki odczytanego przez rektora Dell'Acqua i telegramu papieża, odczytanego przez arcybiskupa Ferrary Mosconiego.

Po odczytaniu pozostałych telegramów, zaproszony przez rektora Dell'Acqua zabrał głos ks. kardynał Wyszyński mówiąc po łacinie, w którym powtórzone zostały najważniejsze elementy – Mikołaj Kopernik wielki syn kościoła i wielki Polak, który początek swego rozwoju naukowego, doktorat prawa kanonicznego uzyskał właśnie na uniwersytecie

w Ferrarze /przemówienie pozbawione było jakichkolwiek akcentów skierowanych przeciwko PRL, o czym kardynał uprzednio zapewnił prof. Swinarskiego/.

Po obszernym przemówieniu rektora Dell'Acqua wręczył on rektorowi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu prof. dr Łukaszewiczowi pamiątkową złotą tabliczkę na płycie marmurowej z herbami obydwu Uniwersytetów z datą 31 października 1965 r.

Zwracając się do rektora Uniwersytetu w Ferrarze odpowiedział również po włosku rektor Łukaszewicz, wręczając na zakończenie przemówienia dla uczczenia zbratania Uniwersytetów – Uniwersytetowi w Ferrarze kopię portretu Mikołaja Kopernika przywiezioną z Torunia.

Po uroczystości tej delegacja polska wraz z członkami ambasady polskiej przeszła do holu, gdzie pod tablicą pamiątkową Mikołaja Kopernika, złożyła wiązanek kwiatów z szarfami o barwach narodowych.

W tym czasie, kardynał Wyszyński i towarzyszące mu osoby wyjechały do Boliwii [*sic!*].

Na bankiet, który odbył się o godz. 13-tej w hotelu „Astoria” przybyli: oprócz Senatu Uniwersytetu w Ferrarze, delegacji polskiej, prezydent miasta, prefekt prowincji, przedstawiciele wojska, organizacji miejskich – razem około 100 osób.

Z małym opóźnieniem przybyli arcybiskup krakowski Wojtyła [*sic!*] i arcybiskup Ferrary Mosconi.

W czasie bankietu wygłoszono szereg przemówień, po bankiecie arcybiskup Wojtyła [*sic!*] zatrzymał się na dłuższą rozmowę z delegacją polską i przedstawicielami ambasady polskiej.

Po południu delegacja polska i członkowie ambasady udali się z wizytą do prezydenta miasta, a następnie wzięli udział w uroczystej sesji Magistratu miasta Ferrary urządzonej z okazji przyjazdu delegacji polskiej, a także dla pożegnania przez miasto opuszczającego Ferrarę rektorowi Dell'Acqua. Wieczorem prezydent miasta wydał na cześć delegacji Uniwersytetu w Toruniu, bankiet na 150 osób, oraz urządził koncert muzyki włoskiej XV wieku. Po uroczystościach prezydent miasta z najbliższymi współpracownikami zatrzymał się z delegacją polską na dłuższej rozmowie, przedstawiając ogólną sytuację gospodarczą i polityczną Ferrary. Kilkakrotnie wracał do sprawy zawarcia umowy

o przyjaźni między miastami Ferrary i Torunia. Zwraçał uwagę, że projekt ten w poprzednich latach napotykał w Rzymie na opory polityczne. Obecnie klimat na taki akt przyjaźni jest du¿o lepszy i ma nadzieję, że plan ten zostanie zrealizowany. Prezydent miasta wręczył rektorowi Łukaszewiczowi list skierowany do przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Toruniu zawiadamiający o ponownym podjęciu kroków, dla doprowadzenia do zawarcia umowy przyjaźni między tymi miastami.

Charakterystyka niektórych osób.

Rektor Uniwersytetu w Ferrarze prof. dr G.B. Dell'Acqua, lekarz internista, wzywany na konsylia lekarskie do Watykanu, leczył zmarłego papieża Jana XXIII, lecz obecnego papieża Pawła VI, spokrewniony blisko z kardynałem Dell'Acqua, członkiem Kolegium Watykańskiego, członkiem Rotty Rzymskiej przy Watykanie, nie nale¿ący do ¿adnej partii politycznej [*sic!*], cieszący się uznaniem i szacunkiem profesorów, młodzie¿y, społeczeństwa, które według relacji źródła – jest przekonań lewicowych. Z okazji opuszczenia Ferrary otrzymał list od rabina gminy ¿ydowskiej, który przypomina, jak w okresie wojny prof. Dell'Acqua z nara¿eniem własnego ¿ycia chronił w Ferrarze ¿ydów. Prof. Dell'Acqua pragnie zrealizować warunki współ¿ycia lewicy politycznej – komunistów i socjalistów z postępowymi katolikami. Jest gorącym orędownikiem sprawy zbli¿enia Uniwersytetu w Ferrarze i Uniwersytetu w Toruniu. Włożył du¿y wkład w zorganizowanie odbytej uroczystości. Z dniem 1 listopada br. przechodzi na nowe stanowisko, jako szef i profesor medycyny kliniki wewnętrznej Uniwersytetu Katolickiego w Rzymie.

Nowy rektor Uniwersytetu w Ferrarze – prof. dr Angelo Drigo – fizyk, pracuje w dziedzinie fizyki ciała stałego, mało aktywny społecznie, nie dał się dotychczas poznać, obiecuje utrzymywać i pogłębiać stosunki nawiązane między Uniwersytetami.

Prezydent miasta Ferrary – adwokat Giuseppe Ferrari, według opinii miejscowych, członek partii komunistycznej, według informacji ambasady polskiej lewicujący socjalista. Uzyskał mandat po swym poprzedniku komuniście. Zdobył go w bloku z socjalistami, jego zastępcy – socjaliści. Inteligentny, przedsiębiorczy, ułożył sobie dobre stosunki z katolikami i inteligencją. Np. utrzymuje dobre stosunki z arcybiskupem Ferrary Mosconi, dą¿y do nawiązania bliskich stosunków z Toru-

niem, prosił o przesłanie danych o Toruniu – fotografii zabytków dla popularyzacji wśród tamt. społeczeństwa.

Zainteresowanie możliwościami wymiany naukowej i nawiązania stosunków naukowych z Uniwersytetem w Toruniu wykazali:

- prof. Giorgio Stefani z Katedry ekonomii i prawa finansowego,
- prof. Vittore Colorni z Katedry prawa włoskiego i średniowiecznego,
- prof. Carassiti z Katedry Chemii Nieorganicznej,
- Alfonso Riccardo – inspektor generalny szkolnictwa wyższego w Rzymie, zainteresowany organizacją i zmianami programowymi naszego szkolnictwa wyższego.

Powyższe podaje się do wiadomości. –

/-/ ppłk Z. Grochowski

Wykonano w 2-ch egz.

1. egz. adresat
2. egz. a/a

Opr. GZ. Druk. RW.
poz. m. 3267.

Treść omówiono z I-wszym Sekr. KM PZPR
Tow. [Bolesławem] Różyckim. [dopisane długopisem]

Dokument nr 2

Toruń, dnia 19 listopada 1965 r.

„Tajne”
Egz. Nr 2

Do Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO
Służby Bezpieczeństwa
w B y d g o s z c z y

MELDUNEK SPECJALNY

W nawiązaniu do meldunku z dnia 13 listopada 1965 r. l. dz. Go-06974/65 – podaję dalsze okoliczności podpisania umowy o przyjaźni między Uniwersytetami w Ferrarze i Toruniu.

Projekt takiej umowy powstał już dawno. Pierwszym wyraźnym dowodem tego był list rektora Uniwersytetu w Ferrarze do prof. Bilińskiego z Pan Odział w Rzymie z 1963 r. Oficjalne zaproszenie na uroczystości zawarcia układu przyjaźni skierowane zostało do rektora Uniwersytetu w Ferrarze do Torunia w sierpniu 1965 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego pierwotnie wyraziło zgodę na wyjazd do Ferrary dwuosobowej delegacji a następnie podało, że z powodu braku dewiz wyjazd ten nie będzie się mógł odbyć.

Wobec takiej sytuacji rektor UMK prof. Łukaszewicz telegraficznie zawiadomił Ferrarę, że przyjazd delegacji jest nieaktualny z prośbą o przełożenie uroczystości na wiosnę 1966 r. Po otrzymaniu tej wiadomości rektor Dell'Acqua osobiście udał się do ambasadora PRL Willmana. Interwencja ambasady PRL w Rzymie spowodowała, że zawiadomiono Uniwersytet w Toruniu iż wyjazd jednak się odbędzie.

Do ostatniej chwili delegacja Uniwersytetu w Toruniu nie знаła szczegółów programu, prócz tego że wręczona im będzie złota plakietka z herbami Uniwersytetów Torunia i Ferrary, jak znak zawarcia braterstwa.

O zakresie uroczystości, jak i wiadomości o przyjeździe ks. kardynała Wyszyńskiego, ks. arcybiskupa Wojtyły [sic!] i innych duchownych

otrzymał bezpośrednio prof. Swinarski w dniu 29 października br. wieczorem od rektora Dell'Acqua i przekazał rektorowi prof. Łukaszewiczowi.

Po porozumieniu się z przedstawicielami ambasady PRL w Rzymie ustalono, że rektor Łukaszewicz w swoim przemówieniu nie będzie witał nikogo, zwracając się tylko do rektora Dell'Acqua. Przedstawiciele ambasady PRL o przyjeździe ks. kardynała Wyszyńskiego byli poinformowani w Rzymie.

Dla uniknięcia niespodzianek – prof. Swinarski w dniu 31 października tj. w dniu uroczystości – rano udał się prywatnie do mieszkania rektora Dell'Acqua celem ustalenia szczegółów programu, jak ma odbyć się powitanie ks. kardynała Wyszyńskiego. Dell'Acqua poinformował, że będzie kompania honorowa wojska i przewiduje się, że Senat Uniwersytetu w Ferrarze i delegacja polska urocząście powita kardynała przy wejściu do Uniwersytetu. W programie było również przewidziane poświęcenie złotych tabliczek z herbami obu Uniwersytetów przez kardynała w czasie uroczystości w auli.

Prof. Swinarski w rozmowie z Dell'Acqua uzyskał częściową zmianę programu tj. skreślono oficjalne powitanie ks. kardynała Wyszyńskiego, oraz skreślono poświęcenie tabliczek w czasie uroczystości, którą przeniesiono do gabinetu rektora bez udziału delegacji polskiej.

Przed rozpoczęciem oficjalnych uroczystości rektor Dell'Acqua przyjął kardynała Wyszyńskiego w swoim gabinecie a następnie poprosił prof. Swinarskiego, który przywizał [*sic!*] się z kardynałem i poinformował go [o] zmianach programu. Rozmowa między wymienionymi przebiegała następująco:

Kardynał Wyszyński – czy panowie polacy [*sic!*], chcą się ze mną przywitać, prof. Swinarski – tak, lecz oczywiście bez całowania w pierścień i przyklęknięcia i dlatego wydawało się, że lepiej iż program został tak zmieniony, aby to nie było aktem oficjalnym.

K. – dobrze, oczywiście że tak jest lepiej i powitanium nie należy nadawać żadnego ceremoniału.

K. – kto to jest prof. Łukaszewicz, czy to ten historyk i regionalista,

S. – tak,

K. – czy w przemówieniu prof. Łukaszewicza nie będzie żadnych akcentów antyreligijnych,

S. – absolutnie żadnych.

K. – bardzo się z tego cieszę, proszę zapewnić pana rektora, że w moim wystąpieniu również nie będzie żadnych akcentów politycznych.

S. – czy przewiduje się jeszcze inne wystąpienia.

K. – owszem, przewidzieliśmy jeszcze przemówienie ks. arcybiskupa Wojtyły [*sic!*]

S. – czy nie lepiej byłoby zrezygnować, gdyż uroczystość miałaby zbyt charakter uroczystości religijnej, co mogłoby być fałszywie interpretowane.

K. – dobrze, wobec tego przemówienie ks. arcybiskupa skreślimy, o czym trzeba jednak zawiadomić rektora Dell'Acqua.

Po krótkiej chwili ks. kardynał Wyszyński przeszedł do Sali Senatu gdzie przywitał się najpierw z rektorem Łukaszewiczem a potem z pozostałymi członkami delegacji. W rozmowie zapewnił prof. Łukaszewicza, że nie będzie mu swoim przemówienie „robił konkurencji”.

Akt poświęcenia tabliczek odbył się w gabinecie rektora Dell'Acqua, przy którym nie było nikogo prócz święty kardynała Wyszyńskiego.

Dzięki uzgodnieniom i zmianom programu w ostatnim momencie dla osób postronnych cała uroczystość miała przewidziany przebieg i włosi [*sic!*] uzupełnienie [*sic!*] zorientowali się o zaistniałych zmianach.

[...]

/-/ ppłk Z. Grochowski

Wykonano w 2-ch egz.

1. egz. adresat
2. egz. a/a

WITOLD KONOPKA

**The participation of the Cardinal Stefan Wyszyński
in „brotherly agreement” of the Universities in Toruń and Ferrara
in the light of the reports of SB (Security Service)**

Summary

The contacts between M. Kopernik's University in Toruń and the University of Ferrara started in 1962. Since then the authorities of both universities started to correspond and to maintain the closer relations. The cause of these bonds was connecting both these universities the person of Mikołaj Kopernik. Because in Ferrara in 1503 he obtained the doctorate in the Canon law, and the University in Toruń had his name as the patron. The bonds between both the universities were closer. And on 4 of March 1963 the rector of UMK (the University of Mikołaj Kopernik), professor Antoni Swinarski, visited Ferrara to take a part in the inauguration of new University seat. In the same year he obtained the golden medal of Ferrara University. The topics of presented researches are two penetrating plots. The first- the visit of Polish delegation in Ferrara to sign the „Brotherly agreement”. The second- the visit on this ceremony invited by professor Dell'Acqua the cardinal Stefan Wyszyński.

Translated by Jolanta Nader

